

jezsuita főiskola tankönyvéről van szó. Így történik meg pl., hogy föltétlenül humanista hatásnak tulajdonítja a szillóvizmusok szűkszavú tárgyalását, nem gondolva arra, hogy ez a tétel a jezsuita iskolában másutt kerül szóba. Az a fejezete, amely Pázmány eredetiségét fejtegeti, szinte használhatatlan, épen a kort és iskolarendszert felejtő tárgyalásmenet miatt. Vajon megemlítené-e ezzel a meggondolással, hogy Pázmány «ismeretelmélete nem veti fel azt a Kant óta sokat vitatott kérdést, hogy vajjon megismerő képességeink alkalmasak-e a valóság tárgyilagos megismerésére?» Általában: a könyv túlméretezi az arányokat. Az «egészen új vonások» elkülönítése tájékoztatóbb lett volna. Így bizony sokszor nem tudjuk, mit is írjunk a bölcselő Pázmány érdeméről, mit forrásainak rovására. Íme egy példa: «Öröktől való teremtést bölcséletileg lehetségesnek tart Szent Tamás, Pázmány szerint azonban ez lehetetlen.» De azt nem mondja meg, hogy ebben egyedül áll-e Pázmány felfogása. Így aztán a könyv olvasója alapjában csak azt veszi Pázmány teljesen önálló eljárásának, hogy «sohasem szó szerint veszi át az idézeteket, hanem saját szavaival adja röviden azoknak lényegét.»

A nagy elmerüléssel és sok tanulmánnyal végzett munka azzal hibáz, hogy Pázmányt eleve önálló bölcselőnek tekintvén, bölcséletének bemutatásában olyan rendszert követ, amilyent valóban önálló bölcselővel szemben kell használni. Elmarad tehát az, amit világosan szeretnénk látni: a XVI. század végén divatozó jezsuita bölcsélet ismertetése és annak szemellátható elkülönítése, amit ehhez a rendszerhez Pázmány ad, vagy amiben e rendszer általánosan divatos tanításaitól eltér. Az a hatalmas anyag, amelyet Félegyházy e munkájához áttanulmányozott, bőségesen elegendő lett volna e feladat megoldásához, de így, a túlságosan gondos felépítés épen ezeket a pontokat hagyta homályban. Pedig ettől függ értékelésének elfogadása, hogy a filozófus Pázmány legjellegzetesebb tulajdonságai: nagy képzettség, éles spekulatív és analizáló erő, biztos értékelés, nagy önállóság és erőteljes előadásmód. (216. l.

ALSZEGHY ZSOLT.

A Zalán Futásának első kidolgozása. Az eredeti kéziratból bevezetéssel kiadta: *Kozocsa Sándor.* (Régi Magyar Könyvtár 41. sz.) Budapest, a M. T. Akadémia, 1937. 8-r. 106 l.

Irodalomtörténetírásunk, mely újabban mindig elmélyedőbb figyelemmel fordul Vörösmarty egyénisége és költészete felé, csak a legnagyobb örömmel fogadhatja a *Zalán futása* első kidolgozásának kiadását. Kozocsa Sándor mintaszerűen végzett, minden részletre finom gondossággal kiterjedő munkájának köszönhető, hogy a szöveget a legkényesebb filológiai igényeket is kielégítő módon kaptuk meg. Amikor tisztelettel hajolunk meg a szemre talán nem mutató, de szövegtörténeti szempontból igen értékes teljesítmény előtt, bizony önkénytelenül is arra kell gondolnunk, mennyire itt volna az idő egy új Vörösmarty-kiadásra. A Gyulai-féle szöveg, amelyet Deák Ferenc sugallt, pontosabb és teljesebb kiegészítésre szorulna, s azonkívül új elrendezésre is.

A Kozocsa kiadta kézirat nem teljes. A *Zalán futása* végleges formájára gondolva, csak az I., II., VI., VII., VIII. és X. énekből kapunk hosszabb-rövidebb részletet. Vörösmarty maga mindössze három ének-jelzést használ: első, második és utolsó ének. Nyilvánvaló, hogy ekkor még nem állt előtte világos részleteiben eposza tervezete. Az akadémia kéziratárának szövege (bár az egész hiányos) már VIII., IX. és X. énekről tud. Az eposzi felépülés gondolata tehát Vörösmarty lelkében soká fejlődött, míg ma ismert alakjáig eljutott. Ebben kell okát látnunk annak, hogy nem tudjuk pontosan évhez kötni a *Zalán futása* keletkezését.

Ha összehasonlítjuk a *Zalán futása* első kidolgozását későbbi, állandósult szövegével, sok érdekes részleteredményre bukkanhatunk. Így megtudjuk, hogy tervezett címe: *Árpád győzödelme a Titeli síkon* volt. Egyébként az eposz alapvonalai már tisztán kivehetők. A kettős cselekvény Ete—Hajna és a délszaki tündér szerelme, Árpád és Zalán küzdelme, Hadúr és Ármány beavatkozása mind a vázlatzerüségnél bővebb kidolgozással kapnak helyet. Az első tervezet kevesebb harci terhelést hordoz, mint a későbbiek, s ezt is a kifejeletben juttatja szerephez. Így az idillikus, naivabb részletek, a omantikus festés jobban kiemelkednek, nem nyomják el őket az egyhangú csataképek. Feltűnően vértelen a tervezetben a mitológia. A népmesei indítékok, melyeket Vörösmarty annyira szeret felhasználni, itt még hiányoznak. Egy helyen (73. l. 10—13. sor), mintha olvasmányai hatása alatt kialakult mítoszi felfogását hirdetné, melyet a kiadott szövegből azonban kihagyott:

mert minden népnek jó vagy rossz szelleme harczol,
és mikor a' rossz győz, beborúl szép napja, 's nevével
elvész a' nemzet, csak tettei' híre marad fenn.

Ennek megfelelően állítja be tervezetébe Hadúr és Ármány alakját. Egyébként az egész mitológián átláthatatlan köd ül.

Meglepő, mily sokat változtatott Vörösmarty a neveken. Az első kézirat és a végleges szöveg névsora majdnem teljesen más: Bazil—Philó, Phocion—Schedios, Kála—Csorna, Bogát—Bogács, Szombor—Hábor, Lisander—Leó, Pyglóta—Alexis, Peliasz—Médon, Pylota—Dares, Lamiász—Klonios, Licion—Lúkaon, Memnon—Bias, Jamvel—Ricsek, Jolta—Jóla, Budovány—Radován, Rollek—Rollán, Álmos—Ámos, Daresz—Hermes, Hrányi—Rányi, Kolma—Bajna—Hajna változtatásokkal találkozunk. A nevekért való ez a küzdelme jellemző marad későbbi munkáira is, és sejtetni engedí forrásaihoz való viszonyát.

Egyébként szövegeltérések is sokszor feltűnnek az első elgondolásban. Vannak részletek, melyeket Vörösmarty nyomtatásban más helyre tett, vannak helyek, melyeket végleg elhagyott, a kiadásban újra átdolgozott, vagy kibővített. Különösen sokat változtatott sorokon, szórenden, egyes kifejezéseken, szavakon. A filológiai összevetés munkája itt azután már a művész alkotó lelkének legbelső területére jut el. Sokszor nem a kész szöveg értékes Vörösmartynál, hanem a zárójelbe tett út a kifejezésig. Néhol megáll, ihlete elfárad. Várja lelke mélyéből a megfelelő, az egyetlen szó megjövetelét. Kétszer, háromszor is leírja ugyanazt a kifejezést, hogy képzetort indítson el vele, fokozza hangulaterejét. Mintegy ringatja a maga ritmus-hangzá-

sában, hogy így sodródjék ki belőle a vers lüktető menete. Pl. Etét így próbálja leírni:

bátorságra nagyobb
bátorságra nagyobb
bátorságra nagyobb,
a hadban, lelkére nagyobb, szépségre legelső.

Külön tanulmányt lehetne írni a fiatal Vörösmarty nyelvéről, derengő festői színeiről, ritmikus hangpompájáról, képzelete merengő tűnődéséről és heroikus feszültségéről. A későbbi Vörösmarty lelkének egész alaperezeete már itt megtalálható. Ahogy egy jelzöt kijavít, egy szón vagy kifejezésen változtat, egy szórendet ritmikusabbá finomít el, abban mind egy-egy jellemző adatát látjuk stílusművészetének, csodálatosan egyéni nyelvképzetének.

Szövegtörténeti tanulságot is ad a kiadás. Kozocsa gondos közlése helyesbit egy szót, mely eddig hibásan rögződött meg a kiadásokban:

O sorsdulta Zalán *lassúk* már a' te csatáid (17. l., 11. sor).

Az eddigi szövegek e helyén *lássuk* található.

Nehéz a kötetből elválni, annyiféle irányba hívja, vonzza az érdeklődést s oly sok felől nyújt termékenyítő tanulságokat. Mindenképen bizonyítja azt, hogy mily értékeül szolgál a Vörösmarty-irodalomnak.

BRISITS FRIGYES.

Megjegyzés.

Schöpfung Aladár: A magyar irodalom története a XX. században c. műről szándékunk volt ismertetést közölni, de Keményfy Jánosnak a Budapesti Szemle 247. kötetben megjelent két bírálatra olyan alapos, kimerítő, s megállapításai annyira egyeznek fölfogásunkkal, hogy fölöslegesnek látnuk kiadni a kért ismertetést.

A szerkesztőség.